

**Міністерство внутрішніх справ України**  
**Львівський державний університет внутрішніх справ**  
**Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання**

Кафедра адміністративного права та адміністративного процесу

**КЕЙС**  
**заняття на тему**  
**«Попередження насильства в сім'ї»**

Підвищення кваліфікації  
патрульних поліцейських

Інформація про викладача:  
к.ю.н., доцент  
**ВИСОЦЬКИЙ Володимир**  
**Мирославович**

**Львів -2021**

## Тема «Попередження насильства в сім'ї»

Годин на тему – 4  
Занять – 2 (2 академічні години)

**Навчальна мета:** удосконалення поняттєво-категоріального апарату з відповідної теми та систематизованих стійких знань слухачів, поглиблення теоретичних знань (уявлень) щодо адміністративних правопорушень, їх складу та ознак, а також особливостей їх кваліфікації та застосування.

**Міжтематичні зв'язки:** організаційно-правові засади в діяльності патрульних поліцейських, взаємодія поліції та громади (Community Policing), взаємодія патрульних поліцейських із дільничним офіцером поліції, з іншими підрозділами Національної поліції, профілактична (превентивна) робота патрульних поліцейських щодо запобігання та протидії домашньому насильству.

### План лекції

1. Поняття домашнього насильства, його форми, причини та прояви.
2. Норми законодавства України з запобігання та протидії домашньому насильству.

#### 1. Поняття домашнього насильства, його форми, причини та прояви.

Домашнє насильство є не лише причиною розпаду тисяч українських сімей, а, перш за все, суттєвим порушенням прав людини, які гарантуються та захищаються державою.

Зауважимо, що поняття «насильство» та «домашнє насильство» уже неодноразово були предметом різноманітних наукових досліджень.

Так, відомий польський спеціаліст із попередження домашнього насилля Л. Аларкон, дає таке визначення поняттю «насилля» – це дії, які чиняться однією (або декількома) особами й характеризуються такими ознаками:

- 1) здійснюються свідомо, спрямовані на досягнення певної мети;
- 2) завдають шкоди (фізичної, моральної, матеріальної тощо) іншій особі;
- 3) порушують права й свободи людини;
- 4) той, хто здійснює насилля, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), і це унеможливорює ефективний захист жертви насилля.

А. Жалінський зауважує, що на індивідуальному рівні насилля визначається як вплив на поведінку особи, безпосередньо обмежуючи можливість вибору нею

бажаного варіанту поведінки, шляхом заподіяння страждань фізичного і психічного характеру.

О. Коломоець пропонує під насиллям розуміти будь-який умисний протиправний вплив особи (групи осіб) на іншу особу (групу осіб), який здійснюється всупереч її (їх) волі у формі примушення (утримання) до (від) вчинення дій, що спричиняють (можуть спричинити) шкоду та порушують її (їх) права і свободи. На його думку, насилля в сім'ї є його невід'ємною частиною і своїм корінням сягає часів виникнення «людини розумної».

Діяння визнається домашнім насильством лише тоді, коли воно порушує вимоги чинного законодавства та призводить чи може призводити до порушення конституційних прав і свобод члена сім'ї. Домашнє насильство може мати форму активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо) або бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває в небезпечному для життя стані).

Домашнім насильством визнаються лише умисні діяння. Це означає, що особа, яка вчинила насильство, усвідомлювала або повинна була усвідомлювати характер учинюваних нею дій або бездіяльності, передбачала або могла передбачити (виходячи з її фізичного і психічного стану) можливість настання таких шкідливих наслідків, як заподіяння моральної шкоди, шкоди фізичному або психічному здоров'ю іншого члена сім'ї. Необхідно зазначити, що вчинення насильства у стані алкогольного сп'яніння не виключає можливості особи усвідомлювати і передбачати настання шкідливих наслідків.

Відповідно до погляду О. Ковальової, насилля в сім'ї визначено як будь-яка умисна дія/бездіяльність чи погроза застосування будь-якої дії/бездіяльності фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї, який володіє значною фізичною чи психологічною перевагою, щодо іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина й завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному, психічному здоров'ю чи економічним інтересам.

Згідно Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

У свою чергу С. Шаргородська визначає домашнє насилля як певні свідомі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи члена сім'ї як громадянина та завдають шкоди його фізичному, психічному або аморальному здоров'ю, а також розвитку дитини.

Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання **поширюється на таких осіб:**

- 1) подружжя;
- 2) колишнє подружжя;
- 3) наречені;
- 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- 6) особи, які мають спільну дитину (дітей);
- 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);
- 8) дід (баба) та онук (онука);
- 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);
- 11) рідні брати і сестри;
- 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);
- 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;
- 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;
- 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству поширюється також на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання

Таким чином, здійснивши аналіз законодавства та наукової літератури, можемо констатувати, що поняття «домашнього насильства характеризується такими ознаками:

- 1) вчиняється свідомо і є протиправним діянням;
- 2) порушує конституційні права та свободи людини і громадянина;
- 3) вчиняється стосовно члена сім'ї або особи, передбаченої у ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
- 4) супроводжується фізичною, моральною, матеріальною шкодою;

5) особа, яка здійснює насильство, має переваги перед особою, щодо якої воно здійснюється.

*Особа, яка постраждала від домашнього насильства* (далі – постраждала особа), – особа, яка зазнала домашнього насильства у будь-якій формі;

*Кривдник* – особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі (*дитина-кривдник* – особа, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі);

#### **Форми домашнього насильства:**

**Фізичне насильство** – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

**Фізичне домашнє насильство** може мати форму, зокрема:

- побиття;
- штовхання;
- ляпаси;
- спроби придушення;
- смикання волосся;
- викручування рук;
- кусання;
- хапання;
- катування;
- мордування.
- залишення в небезпеці або ненадання допомоги;
- заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості;
- незаконне позбавлення волі

З цього приводу слід вказати, що відповідно до ст. 173-2 КУпАП адміністративна відповідальність настає тільки за такі діяння фізичного характеру, які не завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень потерпілому.

Як бачимо, фізичне насильство, що утворює склад адміністративного правопорушення, характеризується підвищеним ступенем суспільної шкідливості, оскільки воно порушує особисті права людини і громадянина, посягає на здоров'я, безпеку й недоторканність особи.

**Фізичне домашнє насильство** може призвести до таких наслідків:

- смерті постраждалого;
- порушення фізичного чи психічного здоров'я;

- нанесення шкоди честі та гідності постраждалого члена сім'ї.

**Сексуальне насильство** – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.

**Сексуальне домашнє насильство** може мати форму, зокрема:

- зґвалтування, у тому числі «зґвалтування у шлюбі»;
- примус до небажаних сексуальних контактів у тому числі із третьою особою;
- сексуальні домагання;
- дії сексуального характеру по відношенню до дитини або при ній: розбещення дітей, втягування дитини у заняття дитячою проституцією або дитячою порнографією, тощо.

При цьому із чотирьох передбачених у законодавстві форм домашнього насильства тільки сексуальне домашнє насилля не може утворювати складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП. За вчинення сексуального насильства завжди настає кримінальна відповідальність, передбачена в розділі IV «Злочини проти статевої свободи і недоторканності» КК України.

Поряд із цим А. Запорожцев, А. Лабунь, Д. Заброта, І. Басиста, І. Дроздова, В. Брижик, О. Мусієнко зазначають, що сексуальне насильство може виявлятися не тільки у вигляді злочинів, а й у сексуальній поведінці, яка не суперечить КК, і все ж відповідно до порушує сексуальну недоторканність і статеву свободу жінки чи чоловіка. Як указується в літературі, це можуть бути дії, які мають характер настирливого нав'язування сексуальної близькості: постійне нав'язування сексуальної близькості, коли жінка чи чоловік перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння; нав'язування сексуальної близькості, коли жінка чи чоловік не бажають її, але бояться відмовити; нав'язування жінці чи чоловіку особливих видів сексуальних контактів проти її (його) волі; нав'язування без згоди жінки чи чоловіка фізичного контакту з ерогенними зонами, іншими частинами їхнього тіла тощо. З ними погоджуються О. Кочемировська та Г. Христова, які також зауважують, що існують інші дії сексуального спрямування, які не мають кримінального характеру, але зазіхають на права та свободи членів сім'ї (залицання в неприйнятній для жертви домашнього насилля формі, звинувачення в сексуальній непривабливості або неспроможності тощо).

*Поширена помилка!*

*На практиці досить поширеною серед працівників спеціально уповноважених державних органів та звичайних громадян є думка, що між подружжям не може*

мати місце сексуальне насильство (наприклад, зґвалтування). Така позиція є хибною, оскільки визнання певних дій такими, що мають ознаки сексуального насильства (не тільки в сім'ї, а й загалом) не залежить від стосунків, що мали місце між жертвою та правопорушником, або попередньої поведінки потерпілої особи.

**Економічне насильство** – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

**Економічне домашнє насильство** має місце, коли здійснюється:

- умисне позбавлення члена сім'ї житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які жертва має передбачене законом право;
- залишення без догляду або піклування;
- перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації;
- заборона працювати, примушування до праці;
- заборона навчатися;
- знищення власності;
- пошкодження власності;
- підпал;
- проникнення в житло;
- обмеження (позбавлення) доступу до сімейного бюджету;

Економічне домашнє насильство **може призвести** до:

- смерті постраждалого члена сім'ї;
- порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Зауважимо, що в науковій літературі зазначається, що економічне домашнє насильство є різноманітним за проявами й виявляється у своєрідному економічному тиску на члена сім'ї. Це не тільки вказані в законодавстві порушення, але й інші види позбавлення чи обмеження трудових і майнових прав – наприклад, заборона працювати члену сім'ї за наявності його бажання і працездатності; позбавлення або обмеження одним членом сім'ї іншого члена сім'ї можливості користуватися й розпоряджатися грошима, які він заробив або які є їх спільною власністю; примушення члена сім'ї виконувати тяжку, непосильну роботу; відмова члена сім'ї (батька, матері) опікувати малолітніх, неповнолітніх членів сім'ї, старих, інвалідів тощо.

Також до економічного домашнього насильства відносять створення ситуацій, коли один із членів сім'ї вимушений просити гроші (за їх наявності) на

утримання сім'ї або на необхідні власні потреби; ненадання грошей на утримання дітей; дріб'язковий контроль за всіма витратами, вимога звітувати за них; демонстрація того, що домашня робота не має жодної економічної цінності; позбавлення можливості користуватися своїм власним або спільним майном; пошкодження або знищення майна іншого члена сім'ї або спільного майна.

У науковій літературі зазначається, що у психологічному насильстві можна виокремити вербальне та емоційне насильство. Вербальне (словесне) чиниться в разі критики та докорів буквально за кожний вчинок. Емоційне насильство може відбуватися взагалі без слів за допомогою відповідної міміки, пози, поглядів, інтонації.

**Психологічне домашнє насильство** – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

**Психологічне домашнє насильство** може мати форму, зокрема:

- словесних образ;
- погрози вбивства, завдання каліцтва, травм, побиття, у тому числі щодо третіх осіб;
- переслідування;
- залякування;
- контроль у репродуктивній сфері;
- приниження.

Психологічне насильство в сім'ї **може спричинити:**

- емоційну невпевненість (побоювання за власну безпеку або безпеку третіх осіб);
- нездатність захистити себе;
- шкоду психічному здоров'ю.

При цьому деякі дослідники виділяють окремо таке поняття, як «психологічне домашнє насильство над дитиною», під яким розуміють тривалий, постійний чи періодичний вплив, що призводить до формування в дитини патологічних рис характеру або шкідливих для розвитку її особистості. До цього виду насильства відносять відкрите несприйняття та критику дитини, її думок, поведінки, почуттів, учинків; приниження її гідності; погрози на адресу дитини, що виявляються в словесній формі без фізичного насильства (наприклад, покинути дитину; погрози розлюбити дитину; загроза суворого покарання Богом, судом,



міліцією, школою, спецшколою, притулком, родичами та психіатричною лікарнею); навмисна фізична чи соціальна ізоляція дитини; надмірні вимоги до дитини, що не відповідають її віковій й можливостям; неправда та невиконання обіцянок з боку дорослих; порушення довіри до дитини. Ситуативний негативний психічний вплив, що викликає в дитини психічну травму, також належить до цього виду насильства.

Також до найбільш поширених різновидів психологічного насильства над дітьми належать: поведження з дітьми як з підлеглими, рабами чи слугами; покарання; відмова повідомляти про рішення, що стосуються відвідин та опікунства; навіювання страху за допомогою розповідей, дій, поглядів; використання своїх переваг – росту, розмірів і сили; крики; приниження; використання скарг для тиску на дитину, присоромлення дитини; постійне підкреслювання недоліків; контролювання, обмеження у спілкуванні, стеження; використання дітей у конфліктах між батьками; заборона лягати спати або насильне пробудження; звинувачення дитини у всіх проблемах; «торговельна» поведінка одного з батьків щодо любові до дитини; ігнорування; відсутність у сім'ї доброзичливої атмосфери (психологічна ізоляція); недостатнє забезпечення дитини наглядом та опікою

Погоджуючись із більшістю науковців, вважаємо, що психологічне насилля є підґрунтям, своєрідною основою для всіх інших форм домашнього насильства – фізичного, сексуального та економічного. Таким чином, психологічне насилля так чи інакше виявляється в усіх перерахованих формах домашнього насильства. Водночас потрібно наголосити, що особливістю психологічної форми домашнього насильства є його висока латентність. Психологічне насилля зовні не виражається, хоча й супроводжується негативними та небезпечними наслідками, а тому його дуже важко виявити. При цьому дуже часто жертва психологічного насильства в сім'ї вважає, що таке ставлення до неї є нормою або що вона його заслуговує.

Досить непросто відрізнити насильство (насамперед, психологічне) від конфліктних ситуацій, суперечок, які виникають у будь-якій родині та є підґрунтям для подальшого розвитку здорових сімейних стосунків. Межа полягає в наступному: якщо конфлікти в подружжі вирішуються на засадах компетентності, тобто виходячи з того, хто краще розуміється на певному питанні, то не йдеться про насильство. Ситуація ж, коли основним способом вирішення спірних питань стає принцип «хто сильніший, той і має рацію» або головною метою є не так вирішення проблеми, як доказ власної правоти за будь-яких умов і будь-якими шляхами, є благодатним підґрунтям для виникнення насильницьких стосунків. Крім того, для фіксації сімейного насильства в подружніх взаєминах має спостерігатися елемент агресії, тобто мотивації заподіяння шкоди.

**Виділяють такі причини, що призводять до домашнього насильства:**

- **соціальні** (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві, пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);
- **економічні** (матеріальні нестатки, відсутність гідних умов життя поряд із відсутністю умов для працевлаштування, заробляння грошей, економічна залежність, безробіття);
- **психологічні** (стереотипи поведінки);
- **педагогічні** (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);
- **соціально-педагогічні** (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);
- **правові** (ставлення до насильства як до внутрішньої сімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї як до власності через відсутність правової свідомості);
- **політичні** (прихильність до гендерних стереотипів, недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності, увага до материнства і дитинства, а не сім'ї в цілому, брак уваги до батьківства, чоловіків);
- **соціально-медичні** (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів, алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);
- **фізіологічні та медичні** (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій, прийом збуджувальних ліків, хвороби нервової системи тощо).

*До вчинення домашнього насильства призводять певні соціальні та культурні умови. До них можна віднести такі:*

- відсутність у соціальній свідомості чіткої оцінки фізичних покарань;
- демонстрація насильства в засобах масової інформації;
- права громадян на недоторканість приватного життя, власну та сімейну таємницю, закріплені у Конституції, не дозволяють своєчасно встановити факт насильства і здійснити втручання;
- відсутність ефективної превентивної політики держави;
- недостатнє розуміння суспільством насильства як соціальної проблеми;
- низька правова грамотність населення;
- погана обізнаність дорослих і дітей про свої права;
- недосконалість законодавства.

**Основні теорії насильства класифіковано в три групи.**

**1. Соціально-історична або соціокультурна.** Домінантна позиція чоловіків у суспільних відносинах, патріархальні культурні норми, що провокують насильство. Таким чином, причини насильства переносяться у соціокультурну

площину, сферу суперечностей суспільної свідомості з питань взаємин чоловіка і дружини та поглядів на їхні ролі в сім'ї.

**2. Системно-сімейна.** За цією теорією наголос ставиться на походження та форми конфлікту, вивчаються особливості взаємодії, динаміка спілкування, процеси вирішення суперечностей у сім'ях; насильство в такому разі розглядається як дисфункція всієї системи, а не просто як наслідок індивідуальної психопатології одного з членів сім'ї.

Вчені виокремлюють такі чинники, що детермінують насильство: бажання самоствердитися за рахунок інших або використати когось для отримання певних вигод, пошук чи підтвердження соціальної ідентичності, «добрі» наміри «навчити розуму», «наставити на шлях істинний», емоційний стан.

**3. Індивідуально-психологічна.** Основна увага приділяється діагностиці генетичних та біологічних аномалій, що виявляються в порушенні фізичного (наприклад, сексуальні та інші розлади) та психічного здоров'я (захворювання нервової системи, депресивні стани, перенесені в дитинстві психологічні травми), зловживанні алкоголем та пристрасті до наркотиків, аморальних вчинках.

Причини подружнього насильства багато авторів розглядають ще й в історичному контексті, тобто як пережиток минулого, коли чоловік мав закріплене не тільки традицією, а й законом право карати і дисциплінувати дружину. У свою чергу, за цією теорією, мазохістська поведінка жінок закладена в соціальній ситуації, і в будь-якій культурі така поведінка виявляється у випадках, коли:

- обмежується кількість дітей, яких вони можуть народити;
- жінки вважаються неповноцінними порівняно з чоловіками;
- жінки економічно залежать від чоловіків;
- блокується прояв сексуальності жінок;
- жінки обмежені своїми ролями, які пов'язують їх із сім'єю, релігією та добродійністю.

Коли такі умови зберігаються в культурі, «природа» жінок описується як слабка, пасивна, емоційна і залежна. За цією теорією «жіночу природу» також пов'язують з віктимною поведінкою жінок: мовляв, жінка своєю поведінкою «жертви» сама провокує насильство.

Учені вказують на насильство чоловіків щодо жінок як на результат соціалізації, а також на проблему дисбалансу влади: сім'ї, у яких більшість рішень приймаються одним із подружжя, найчастіше стикаються з проблемою насильства. Усі ці чинники роблять жінку вразливою до домашнього насильства.

Корені сучасного насильства психологи вбачають також у тому, що соціальне життя проходить в умовах жорстокої та насильницької регламентації. Прояви насильства спрямовані на демонстрацію власної сили, свого контролю над жертвою. Саме так кривдник намагається вирішити особисті проблеми, замінивши

контроль над своїм внутрішнім світом і своєю життєвою позицією контролем над іншою людиною. Отож, агресію викликають почуття власної безпорадності, незахищеності та невпевненості в собі.

Чому це відбувається?

По-перше, тому, що метою домашнього насильства завжди є встановлення контролю над жертвою, коли кривдник намагається бути єдиним «розпорядником» її життя.

По-друге, тому що в українському суспільстві дівчат десятиліттями змалечку вчили, що сім'я – найголовніше в житті жінки, а чоловік у всьому голова і йому потрібно догоджати, не перечити і, щоб не трапилося, зберегти сім'ю. Тому, на жаль, ми стикаємося зі «змовою мовчання» та прихованим осудом потерпілих від домашнього насильства.

Така позиція хибна. Ніхто, ніколи і ні за яких обставин не має стати жертвою домашнього насильства, бо насильство – це правопорушення. У суспільстві утвердилося й багато інших стереотипів щодо насильства, які перешкоджають подоланню цього явища. А, мабуть, найбільш згубно впливають на суспільну думку уявлення про те, що поодинокі випадки агресії не є насильством. Насправді досить часто поодинокі, так би мовити, випадки плавно трансформуються в систему.

Водночас, саме проблема домашнього насильства тісно пов'язана із такими явищами, як бездоглядність та безпритульність дітей; зростання кількості розлучень; формування насильницького менталітету нації; жебракування; втрати загальнолюдських цінностей любові та взаєморозуміння; а також виступає однією з передумов скоєння злочинів у суспільстві.

Крім того, усе більше науковців у пошуках відповіді на це питання почали звертати увагу на дитячий і особливо на підлітковий контингент. Адже підлітковий вік – це час формування основ між статевих відносин, коли закладаються головні принципи, з яких у майбутньому буде складатись особиста практика сімейних стосунків. Якими будуть ці відносини залежить багато в чому від тих знань, які підліток отримав із середовища, що його оточує, засвоїв у процесі соціалізації, перевірів на власному досвіді, а відтак закріпив у жорстких формах певних стереотипів, оперувати якими, і апелювати якими він буде в майбутньому.

Сімейне насильство, на думку С.Н. Абельцева, має певну специфіку, адже «саме в сім'ї необхідно шукати витoki насильства як явища, яке широко розповсюджене в нашому житті».

Ситуація, коли насильство в родині сприймається як належне, є практично узаконеним, припустимим стандартом поведінки, отруює і розкладає родину і все суспільство. За даними безлічі досліджень, здавалося б, приватна проблема домашнього насильства має тісний зв'язок із загальною проблемою домашнього

наси́льства. Не дарма говорять, що корені усіх суспільних проблем необхідно шукати в родині. Виховання в умовах насильства в родині призводить до появи нових поколінь дітей, схильних до насильства у світовому масштабі. Тому дослідники звертають увагу на те, що і Сталін, і Гітлер виросли в родинях, де процвітало насильство.

Л. Кобелянська цілком вірно зазначає, що коли говориться про насильство в сім'ї, здебільшого маються на увазі маргінальні групи: алкоголіки, наркомани, неблагополучні сім'ї. Якщо ж звернутися до експертної оцінки змін, які відбуваються в суспільстві, то виявиться: збільшується кількість випадків домашнього насильства в сім'ях, що зовні здаються благополучними... Робити висновки про групи ризику, виходячи з традиційних уявлень, що насильство там, де немає освіченості, матеріального добробуту, схильності до алкоголю, нині неправильно. Природа насильства інша, його прояви надзвичайно різноманітні в сучасному суспільстві, особливо урбанізованому.

Як бачимо є багато причин виникнення домашнього насильства та вирішення більшості з них не належить до компетенції поліції. Однак у рамках впровадження філософії «community policing» у роботі поліції та переходу до надання сервісних послуг поліцейській багато уваги має приділяти саме вирішенню проблем та усуненню умов, які спричиняють правопорушення, у тому числі взаємодіючи із різними органами, установами, громадянами, представниками бізнесу, соціальними службами, освітніми закладами тощо.

Важливим, на наш погляд, є також чітке усвідомлення всього обсягу соціальних втрат від існування насильства щодо жінок:

- жінка, як об'єкт насильства, може втратити здоров'я, життя, родину, можливість одержання освіти, роботи, певний рівень професіоналізму, повагу в суспільстві, можлива деградація її як особистості з такими наслідками як проституція, наркоманія, алкоголізм;

- родина в таких випадках втрачає повноцінне потомство, можливість нормального виховання дітей, стабільний економічний статус, що призводить до розпаду сімейних відносин;

- суспільство ж, через втрату повноцінної особистості, втрачає професійного працівника, родину, як свою основу, зазнає непоправних втрат інтелекту, талантів, трудових ресурсів, стабільності і, як наслідок, потенціалу для розвитку;

- держава, внаслідок існування всього вище переліченого, насамперед втрачає соціальну й політичну безпеку.

Таким чином, насильство щодо жінок, зокрема, економічно не вигідне, оскільки вартість його висока й охоплює вартість медичної, правової та психологічної допомоги постраждалим, втрачені доходи через відсутність жінок на робочому місці, судові витрати, утримання винуватців у місцях позбавлення волі і

т.д. Отже, найкращою економією і найкращим вкладенням засобів є запобігання насильству.

Проблема домашнього насильства завжди була неабияк актуальною. У 2001-2002 роках було проведено соціологічне дослідження у 9 країнах СНД. Дослідники цікавилися рівнем обізнаності населення про насильство в сім'ї та сексуальні домагання на робочому місці та їх висвітлення у засобах масової інформації. Було опитано 8500 осіб. Виявилося, що населення країн СНД добре усвідомлює, що домашнє насильство є досить поширеним, але розпізнає як насильство зазвичай лише його грубі, жорстокі форми (фізичне та сексуальне насильство), що завдають травм тілу людини. Інші форми насильства – психологічне та економічне – ідентифікує як насильство лише невелика частина опитаних. На жаль, доводиться констатувати, що в основному населення часто вважає насильство припустимим. Дослідження також показало, що на території СНД, як і в усьому світі, частіше від усіх форм насильства страждають жінки. Усунення причин і умов, які сприяють вчиненню домашнього насильства повинно містити системний характер заходів і відбуватися у взаємодії усіх суб'єктів його протидії.

Не зважаючи на існування дедалі чіткішої картини масштабів домашнього насильства, сьогодні маємо можливість зрушити у напрямку його ліквідації. Насильство не є неминучим наслідком людського існування. Уряди усе частіше визнають та виконують свої зобов'язання щодо забезпечення прав людини, а також визнають розповсюдженість і довготривалі наслідки насильства. Дослідження підтвердило, що знання та можливості для запобігання насильства щодо дітей та пом'якшення його наслідків існують. Наукова база для розробки ефективних стратегій запобігання насильства та терапевтичних втручань постійно розширюється; існування обґрунтованих стратегій свідчить, що за умов належного рівня відданості та інвестицій творчі підходи до профілактики насильства можуть призвести до серйозних позитивних зрушень. Більше того, захист дітей молодшого віку від насильства має потужний потенціал для зниження усіх форм насильства у суспільстві, а також зменшення довготривалих соціальних та медичних наслідків насильства щодо дітей.

На думку Роменського Г.І. проблема домашнього насильства є надзвичайно складною і поєднує в собі безліч взаємозалежних аспектів – соціальних, юридичних, економічних, медичних, психологічних, політичних тощо. З цієї сукупності можна виділити три основні напрямки подолання цієї проблеми:

1. Насамперед необхідна зміна сформованих стереотипів суспільної свідомості щодо поняття родини й розподілу в ній соціальних ролей. В. Туташинський з цього приводу зазначає: «Допускаючи факти жорстокості, батьки дозволяють собі розпоряджатися життям іншої людини, як своєю власністю. І будь-то вбивство чи побиття, продаж дітей – усе це злочин проти

особистості, порушення прав дітей і зневага нормами моралі одночасно. І як же глибоко вони укоренилися у свідомості людей, якщо випадкам продажу дітей намагаються знайти виправдання і пояснення». Для рішення будь-яких сімейних проблем необхідно насамперед усвідомлення того, що ти, члени твоєї родини і твоя дитина – ЛЮДИ, що прийшли в цей світ з якоюсь метою. Не торкаючись питань духовності, вирішити ці та інші проблеми – неможливо!».

2. Зміна правових підходів до проблеми домашнього насильства. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачає юридичну відповідальність за насильство. Однак необхідне удосконалення законів, розширення законодавчого забезпечення прав жінок, а також нагляд над неухильним виконанням законів.

3. Проведення навчальних курсів з проблем домашнього насильства для працівників поліції, юристів, представників соціальної та медичної сфери, а також просвітницькі кампанії в ЗМІ. Необхідно зробити вивчення проблеми домашнього насильства складовою частиною професійної підготовки і професійною вимогою для всіх працівників правоохоронних органів.

При вивченні позитивного досвіду зарубіжних країн слід зазначити, що для кожної країни склалися свої, інколи притаманні тільки їй, методи запобігання та боротьби з цим негативним явищем, тому потрібно враховувати специфіку правової системи нашої країни, впровадження отриманого досвіду у чинне вітчизняне законодавство повинно передувати його науковий аналіз. Впровадження і ефективність позитивного досвіду зарубіжних країн щодо протидії домашньому насильству залежить від багатьох чинників: рівень життя в країні, стан соціальної активності суспільства, рівень освіченості суспільства, розвиток нормативно-правового забезпечення, тощо. Потрібно звернути увагу на те, що ні позитивний досвід зарубіжних країн з приводу боротьби з даним явищем, ні комплексні дії інституцій держави не дадуть позитивного результату у боротьбі з домашнім насильством до того часу, коли кожна особистість не збагне що насильство в сім'ї є найбільш поширеною у світі формою порушення прав людини і лише усвідомлення та визнання суспільством домашнього насильства, як соціальної проблеми, дозволить знайти рішення для його протидії.

## **2. Норми законодавства України з запобігання та протидії домашньому насильству.**

Однією з найгостріших світових соціальних проблем є домашнє насильство. Повною мірою це стосується і України, де було прийнято спеціальну нормативно-правову базу щодо запобігання та протидії цьому явищу. Так, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року у ст. 2

закріпив, що законодавство про запобігання та протидію домашньому насильству складається з Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, цього Закону та інших нормативно-правових актів щодо недопущення насильства.

Хоча в Конституції України про домашнє насильство прямо не згадується, але закріплюються вихідні, базові положення, на реалізацію яких спрямовані акти галузевого законодавства, а також права та свободи людини і громадянина, їх гарантії, відповідно до яких:

- людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3);

- усі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21);

- громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям (ст. 24);

- шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (ст. 51).

Серед міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, доцільно назвати такі:

- Загальна декларація прав людини від 20 грудня 1948 року;
- Міжнародна конвенція про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року;
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року;
- Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 року;



- Міжнародний пакт про громадянські й політичні права від 16 грудня 1966 року;
- Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року;
- Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року;
- Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року;
- Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року;
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року.

Також слід відзначити, що Організацією Об'єднаних Націй також розроблено рекомендації всім країнам – членам ООН – модельне законодавство щодо протидії домашньому насильству. Модельне законодавство створено для вдосконалення законодавчої бази окремих країн щодо боротьби з домашнім насильством, у ньому надається визначення поняття домашнього насильства, визначаються його форми, детально роз'яснено механізм подання заяв потерпілими, визначено права жертв, обов'язки структур, компетентних у питаннях сімейного насильства, а також встановлено заходи екстреної та планової допомоги жертвам, які постраждали від цього жорстокого явища. Модельний закон розроблено як рекомендації з метою вдосконалення чинного законодавства, спрямованого на протидію домашньому насильству, усунення причин і умов, які йому сприяють.

Очевидно, що ратифікація Україною вищезазначених нормативно-правових актів посприяла створенню внутрішньодержавної нормативно-правової бази, направленої на ефективну протидію домашньому насильству. Водночас ратифікація нашою державою зазначених актів законодавства означає, що Україна готова дотримуватися міжнародних правових стандартів у досліджуваній нами сфері.

**Конвенція Ради Європи про попередження насильства щодо жінок та домашнього насильства та боротьбу із цими явищами**

**Стаття 3. Визначення (витяг)**

Для цілей цієї Конвенції:

а) «насильство стосовно жінок» розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті;

б) «домашнє насильство» означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні.

Стамбульська конвенція звертає увагу на питання гендерної рівності та наголошує, що обов'язком кожної демократичної європейської держави є повністю викоринити насильство у всіх його формах, а також створити систему запобігання насильству над жінками та належного покарання винних.

7 грудня 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий підхід (із використанням європейських стандартів) до боротьби з цим негативним явищем у суспільстві. 7 січня 2018 р. він набув чинності. Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Законом України від 6 грудня 2017 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» встановлено кримінальну відповідальність за вчинення домашнього насильства, примушування до абортів та стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи, примушування до шлюбу, невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників. У новій редакції викладені злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Також у КК України

з'явився новий розділ про обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство.

Також правовою основою державної політики щодо протидії домашньому насильству становлять норми Законів:

- Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015;
- Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011;
- Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014;
- Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999;
- Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001;
- Закон України «Про освіту» від 23.05.1991;
- Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015;
- Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016;
- Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995;
- Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001;
- Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21.06.2001;
- Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019;
- Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017;
- Закон України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992;
- Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005;
- Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 та інші.

Окрім цього, правовою основою є Кодекси України, що визначають адміністративну, кримінальну, цивільно-правову відповідальність за вчинення домашнього насильства:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984;
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001;
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004;
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002;
5. Житловий кодекс України від 30.06.1983 та інші.

Державну політику із запобігання та протидії домашньому насильству також закріплюють підзаконні нормативно-правові акти:

- Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877.

- Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878.

- Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1363.

- Порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 800.

- Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 654 «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 655 «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі»;

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 року № 728-р «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року»;

- Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС України від 8 лютого 2019 р. № 100.

- Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: Наказ МВС України від 6 листопада 2015 р. № 1376.

- Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказ МВС України від 16.02.2018 № 357.

- Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: Наказ МВС України від 28.07.2017 р. № 650.

- Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України від 19.12.2017 р. № 1044.

- Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України: Наказ МВС України від 25.02.2019 № 124.

- Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: Наказ МВС України від 01.08.2018 № 654.

- Типова програма для кривдників: затверджена Наказом Міністерства соціальної політики від 01 жовтня 2018 року № 1434 та інші.

### ***План практичного заняття***

1. Дії поліцейського при розгляді повідомлень про вчинення домашнього насильства.

2. Вирішення ситуаційних завдань.

#### **1. Дії поліцейського при розгляді повідомлень про вчинення домашнього насильства.**

*Джерелом інформації про вчинення домашнього насильства, зокрема, є:*

1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень);

2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення;

3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні;

4) інше.

Заяви (повідомлення) можуть бути **усні або письмові**:

- усні заяви (повідомлення) від осіб уповноважена службова особа органу (підрозділу) поліції або інший поліцейський, до повноважень якого це належить, вносить до протоколу прийняття заяви про кримінальне правопорушення та іншу подію (*додаток 2 Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08 лютого 2019 року № 100*);

- під час особистого звернення заявника до органу (підрозділу) поліції із письмовою заявою (повідомленням) уповноважена службова особа органу (підрозділу) поліції її (його) приймає і реєструє.

**При отриманні повідомлення про факт вчинення домашнього насильства або при виявленні такого факту під час несення служби**

**поліцейські з'ясовують обставини і у разі підтвердження факту вчинення домашнього насильства:**

1. Вживають заходи, передбачені законодавством, щодо негайного припинення правопорушення.

2. У разі необхідності надають потерпілій особі або правопорушнику першу медичну допомогу та/або викликають бригаду швидкої медичної допомоги.

3. Приймають заяву про факт вчинення домашнього насильства від потерпілої особи та передають до чергової частини для подальшої її реєстрації. У разі присутності неповнолітньої або недієздатної особи в сім'ї, де вчинено насильство, складають рапорт про факт вчинення такого насильства.

4. Інформують щодо можливості направлення постраждалих до спеціалізованих установ, які надають допомогу жертвам домашнього насильства.

5. Перевіряють кривдника за базою даних ОНП на наявність зареєстрованої зброї, причетність до вчинених раніше правопорушень та злочинів, перебування на профілактичних обліках тощо.

6. За наявності законних підстав виносять кривднику терміновий заборонний припис на підставі статей 24-25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

7. За наявності підстав вважати, що поведінка кривдника може бути небезпечною для життя і здоров'я інших членів сім'ї, або наявності інформації про перебування кривдника на профілактичному обліку, доставляють його до підрозділу органу Національної поліції для вжиття заходів, передбачених законодавством (складання адміністративного протоколу за ст. 173-2 КУпАП), про що складають відповідний рапорт.

8. При виявленні ознак кримінального правопорушення на місці події, викликають СОГ та до її приїзду забезпечують заходи з охорони місця події. Під час приїзду СОГ доповідають старшому групи про обставини події.

9. У разі присутності дитини в сім'ї, де вчинено насильство, обов'язково зазначають про цей факт в рапорті для подальшої участі працівників ювенальної превенції.

10. Під час охорони публічного порядку на території адміністративної ділянки, у разі наявності/виникнення підстав щодо ймовірного вчинення домашнього насильства, вживають заходів щодо запобігання правопорушення (проводять профілактичну бесіду щодо запобігання проявам насильства).

11. По закінченню несення служби складають рапорт із зазначенням усіх виявлених, припинених правопорушень та вжитих заходів.

12. Під час виконання службових обов'язків **особливу увагу приділяють заходам особистої безпеки.**

***У разі звернення до уповноваженого підрозділу органу Національної поліції особи, яка заявляє, що постраждала від насильства, посадова особа такого органу:***

1) приймає заяву від постраждалої особи та реєструє її в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події;

2) для організації надання медичної допомоги постраждалій особі (у разі потреби) залежно від її стану викликає бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги або інформує відповідний заклад охорони здоров'я;

3) для невідкладного надання психологічної допомоги інформує відповідний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центр соціально-психологічної допомоги, притулок для постраждалих осіб або мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги постраждалим особам (у тому числі шляхом виклику психолога), у разі потреби направляє її до притулку для постраждалих осіб або іншого закладу, що надає послугу притулку;

4) у випадку, якщо постраждалою від насильства або кривдником є дитина або постраждала особа звернулася разом із дитиною не пізніше однієї доби, інформує відповідну службу у справах дітей за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;

5) інформує постраждалу особу та/або її законного представника (у разі коли такий представник не є кривдником) про її права та соціальні послуги, якими вона може скористатися, можливість відшкодування кривдником завданих матеріальних збитків і шкоди, заподіяної фізичному та психічному здоров'ю, винесення щодо кривдника термінового заборонного припису, можливі процесуальні рішення, пов'язані з розглядом факту вчинення стосовно неї насильства, у тому числі пов'язані із затриманням, арештом кривдника або його звільненням;

6) у разі наявності обґрунтованої підозри вчинення насильства та після підтвердження такого факту шляхом проведення перевірки з урахуванням результатів оцінки ризиків не пізніше однієї доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти інформує уповноважену посадову особу підрозділу у справах сім'ї місцевого органу виконавчої влади;

7) у випадку, якщо постраждалою від насильства особою або кривдником є недієздатна особа або особа, цивільна дієздатність якої обмежена:

- протягом доби інформує уповноважену посадову особу підрозділу у справах сім'ї місцевого органу виконавчої влади за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;

- залучає посадових осіб районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрації або виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади, до відвідування недієздатної особи чи особи, цивільна дієздатність якої обмежена, за місцем її проживання та до перевірки інформації про факт вчинення насильства стосовно особи;

- вживає заходів для належного реагування поліцейських на факт насильства та його припинення. До виїзду на місце події можуть залучатися представники центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, фахівці із соціальної роботи;

- забезпечує взяття на профілактичний облік кривдників та проводить із ними профілактичну роботу в порядку, визначеному законодавством;

- протягом доби інформує уповноважених осіб підрозділів у справах сім'ї місцевого органу виконавчої влади, про отримання повідомлення від суду про видачу або продовження обмежувального припису кривднику, ухвалення рішення

суду про направлення кривдника на проходження програми для кривдників відповідно до статті 39-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення;

- у разі надходження від уповноважених осіб підрозділів у справах сім'ї місцевого органу виконавчої влади, письмового повідомлення про неприбуття кривдника для проходження програми для кривдників або ухилення від проходження програми без поважних причин вживає заходів для належного реагування на такі факти та притягнення кривдника до відповідальності згідно із законодавством;

- забезпечує контроль виконання кривдниками спеціальних заходів протидії насильству відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

***У разі звернення до уповноваженого підрозділу органу Національної поліції особи, яка заявляє про факт насильства стосовно іншої особи, або надходження інформації від інших суб'єктів щодо отримання заяви чи повідомлення про вчинення насильства посадова особа цього органу:***

- приймає письмове повідомлення;
- вживає заходів для належного реагування уповноваженого підрозділу органу Національної поліції на факт насильства та його припинення. До відвідування місця події можуть залучатися представники центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, фахівці із соціальної роботи;

- у разі наявності обґрунтованої підозри вчинення насильства після підтвердження такого факту шляхом проведення перевірки відповідної інформації та оцінки ризиків не пізніше однієї доби інформує уповноважену особу підрозділу у справах сім'ї місцевого органу виконавчої влади, за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;

- у разі підтвердження факту насильства вживає інших заходів стосовно постраждалої особи та кривдника.

Заходи, передбачені цим пунктом, здійснюються також у разі виявлення уповноваженим підрозділом органу Національної поліції фактів насильства.

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції звітують щокварталу Мінсоцполітики про результати здійснення повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі у визначеному ним порядку через МВС.

### **Необхідно пам'ятати, що:**

- жоден сигнал щодо домашнього насильства не можна сприймати легковажно;

- кожне втручання має індивідуальний характер. У жодному разі не можна переносити на конкретний випадок висновки, зроблені Вами або Вашими колегами у схожій, на Вашу думку, ситуації сімейного насильства;

- потрібно уважно спостерігати за поведінкою осіб, які перебувають на місці інциденту: не виключено, що аналіз поведінки може дати більше інформації, ніж



вдасться одержати в процесі спілкування;

- при спілкуванні з постраждалою стороною необхідно враховувати, що людина за даної ситуації перебуває, як правило, у стані сильного емоційного збудження (або пригніченості) внаслідок пережитої загрози для життя або здоров'я і психічного перенапруження;

- спосіб ведення розмови має сприяти заспокоєнню та підтримці постраждалої особи;

- постраждала особа, як правило, не здатна оцінити ситуацію і рідко називає пережите саме насильством: причиною виклику поліції може бути руйнування помешкання, бійка, скандал або інша реальна загроза з боку кривдника;

- кривдник дуже часто видає з себе спокійну, урівноважену людину, яка не розуміє, чому саме було викликано поліцію. З боку це виглядає набагато вигідніше, аніж спостереження жертви насильства, яка часто перебуває у збудженому стані та котрій бракує слів для опису ситуації.

***Приймаючи заяву від особи, яка потерпіла від домашнього насильства або стосовно якої є реальна загроза його вчинення поліцейський зобов'язаний:***

- розмовляти з особою тактовно, у м'якій формі, ставити запитання коректні та юридично сформульовані;

- у жодному випадку не виносити ніяких суджень, особистих непрофесійних тлумачень тощо;

- обов'язково роз'яснити особі, що здійснені кривдником діяння є адміністративним правопорушенням або злочином. За означені діяння правопорушника буде притягнуто до юридичної відповідальності;

- надати людині інформацію про місцеві служби допомоги та міжнародну жіночу правозахисну громадську організацію «Ла-Страда», вказати *безкоштовну цілодобову гарячу лінію 0-800-500-335, з мобільного - 386*;

- роз'яснити особі цивільно-правові майнові та немайнові права, які захищаються нормами Конституції України, Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України тощо;

- роз'яснити права та обов'язки потерпілої особи в рамках адміністративного провадження, а саме: право знайомитись із матеріалами справи, заявляти клопотання, під час розгляду справи користуватись правовою допомогою адвоката, іншого фахівця в галузі права, оскаржувати постанову у справі (ст. 269 КУпАП).

## **2. Вирішення ситуаційних завдань.**

### **Ситуаційне завдання 1**

Дідусю 75 років. Разом з ним в приватному будинку, який належить йому, проживає сім'я його сина. Дружина померла 3 роки тому, після її смерті життя дідуся перетворилося на пекло. Син поставив йому ліжко у коморі, де є одне малесеньке віконце. Дідусь не має можливості виходити з цієї комори без дозволу, навіть вийти в туалет або скористатися ванною він може тільки тоді, коли йому

дозволять. Карточка для отримання пенсії також знаходиться у сина і він отримує пенсію, купити щось собі дідусь не може. Син, невістка та діти ставляться до нього зневажливо, постійно ображають та лаються нецензурною лайкою.

**Завдання.** Чи можна кваліфікувати цю ситуацію як домашнє насильство? Чому?

Хто є жертвою насильства? Як це можна встановити?

Які форми насильства вчиняються стосовно жертви?

Якою має бути тактика розмови з жертвою та кривдником?

Які спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству слід застосувати до кривдника?

### Ситуаційне завдання 2

Валентина та Олександр в шлюбі 10 років. Подружжя має двох дітей (хлопчик - 8 років та дівчинка - 2 роки). В сім'ї постійно відбуваються сварки через те, що Олександр зловживає алкогольними напоями. Під час таких сварок Олександр починає змушувати свою дружину вступити з ним у статевий зв'язок, стверджуючи, що це є її обов'язком перед ним як дружини. Щоб зламати опір дружини він завдає Валентині декілька ударів, а потім гвалтує. Валентина не може кричати та чинити супротив, оскільки у сусідній кімнаті знаходяться діти. Розповідати комусь про ці випадки вона соромиться.

**Завдання.** Чи можна кваліфікувати цю ситуацію як домашнє насильство? Чому?

Хто є жертвою насильства? Як це можна встановити?

Які форми насильства вчиняються стосовно жертви?

Якою має бути тактика розмови з жертвою та кривдником?

Які спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству слід застосувати до кривдника?

### Ситуаційне завдання 3

Сергій та Надія прожили в шлюбі 6 років. На момент розлучення їхнім спільним дітям було 3 та 6 роки. Через відсутність іншого місця проживання вже колишнє подружжя з дітьми змушені були і після розлучення проживати в одному помешканні, але в різних кімнатах. Протягом 10 років після цього Сергій постійно ображав, погрожував, залякував та іншими діями робив життя Надії та двох спільних неповнолітніх дітей нестерпним. Через постійний страх перед батьком, сильні душевні хвилювання, напружену атмосферу вдома у дітей почалися психічні розлади. Обидва підлітки перебувають на обліку в психоневрологічному диспансері.

**Завдання.** Чи можна кваліфікувати цю ситуацію як домашнє насильство? Чому?

Хто є жертвою насильства? Як це можна встановити?

Які форми насильства вчиняються стосовно жертви?

Якою має бути тактика розмови з жертвою та кривдником?

Які спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству слід застосувати до кривдника?

## ВИСНОВКИ

Про гостроту проблеми домашнього насильства свідчить як статистика Міністерства внутрішніх справ України, так і дані досліджень та громадських організацій.

Запобігання домашньому насильству – це система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

Комплекс заходів запобігання на загально-соціальному рівні повинен бути спрямований на стабілізацію обстановки в економічній сфері і вирішення соціальних проблем, підвищення матеріального добробуту сімей і суспільства в цілому, рішення проблеми працевлаштування, зниження рівня безробіття, підвищення рівня якості життя, розміру мінімальної заробітної плати тощо.

Держава та її суб'єкти повинні проводити цілеспрямовану сімейну політику, в тому числі забезпечити гідне існування сімей, які мають неповнолітніх членів, захистити дітей, забезпечивши дотримання їх прав і свобод.

В Україні на законодавчому рівні закріплена та діє розгалужена система суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

У протидії домашньому насильству беруть участь представницькі органи, органи виконавчої влади, судові органи; весь комплекс підприємств, установ і організацій, що функціонують у різних сферах соціальної життєдіяльності; громадські об'єднання та окремі громадяни.

До одних із важливих повноважень уповноважених органів Національної поліції є застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, а саме: винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника, а також взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника.

Порядок винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника затверджено Наказом МВС України № 654 від 01 серпня 2018 року.

Терміновий заборонний припис виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої

загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Терміновий заборонний припис може містити такі заходи: зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою.

## СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

### I. Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/995\\_015](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_015)
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: *Рада Європи*; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004)
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 № 80731-Х. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
5. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Цивільний процесуальний кодекс України: закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
8. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
9. Про безоплатну правову допомогу: закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
10. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
11. Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 655. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-п>
12. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-п>
13. Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-п>
14. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: наказ МВС України від 6 листопада 2015 № 1376. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15>

15. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>

16. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

17. Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України: наказ МВС України від 25.02.2019 № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0270-19>

18. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: наказ МВС України від 01.08.2018 № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18>

19. Про затвердження Типової програми для кривдників: наказ Міністерства соціальної політики від 01.10.2018 № 1434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18>

20. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: наказ Мінсоцполітики, МВС від 13.03.2019 № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19>

## **II. Спеціальна література:**

1. Адміністративна діяльність поліції: підручник / В.В. Середа, М.П. Гурковський, Ю.С. Назар та ін.; за заг. ред. В.В. Середи. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 776 с.

2. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях: Навчальний посібник. К.: Видавництво «Центр учбової літератури», 2016. 196 с.

3. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції: Навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 336 с.

4. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / Д.П. Калаянов, К.С. Ізбаш, Є.В. Додін та ін.; за заг. ред. С.В. Петкова. К. «Центр учбової літератури», 2016. 544 с.

5. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / С.В. Петков, М.В. Лошицький, А.А. Манжула. К.: Центр навчально-методичної літератури, 2015. 240 с.

6. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.

7. Протидія домашньому насильству: практичний посібник для поліцейських. URL: <https://rm.coe.int/cvavgu-jan2018-4-ua-web/16807874e0>

### **III. Інформаційні ресурси:**

1. Офіційний веб-сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
3. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
4. Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/>
6. Офіційний веб-портал Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua/>
7. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <http://nads.gov.ua/control/uk/index>
8. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua/>
9. Вікіпедія Вільна енциклопедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>
10. Електронна бібліотека Львівського державного університету внутрішніх справ. URL: <http://www.lvduvs.edu.ua>